

Tomasz Białobrzeski

"Violatio legis" w świetle wyroku Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej c. Castillo Lara z 22 sierpnia 1987 r.

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 54/3-4, 305-322

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

KS. TOMASZ BIAŁOBRZESKI
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

VIOLATIO LEGIS W ŚWIETLE WYROKU NAJWYŻSZEGO TRYBUNAŁU SYGNATURY APOSTOLSKIEJ C. CASTILLO LARA Z 22 SIERPNIĄ 1987 R.

Wśród publikacji z zakresu prawa kanonicznego wyroki Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej należą do rzadkości. Sygnatura Apostolska, w odróżnieniu od Roty Rzymskiej, nie ma tradycji publikowania swoich wyroków. Niektóre z nich można jednak odnaleźć w różnych publikacjach¹.

Komentowany wyrok jest rozstrzygnięciem rekursu sędowo-administracyjnego, który złożył do Sygnatury Apostolskiej biskup diecezjalny przeciwko dekretowi Papieskiej Rady ds. Świeckich rozstrzygającemu rekurs hierarchiczny².

I

W hiszpańskiej diecezji A, w parafii C1, w 1933 roku powstało stowarzyszenie APF (Asociación de Padres de Familia – APF). Celem stowarzyszenia było finansowanie znajdującej się w mieście szkoły, prowadzonej przez zakonników ze zgromadzenia SN. Podczas wojny domowej w Hiszpanii (1936-1939) zakonnicy zostali zmuszeni do zaprzestania działalności edukacyjnej, a stowarzyszenie APF całkowicie

¹ Komentowany wyrok: TRIBUNAL SUPREMO DE LA SIGNATURA APOSTÓLICA (prot. N. 16890/84 CA), Derechos (violación de la ley en la decisión de un Dicasterio Romano) (Exc.mus Ordinarius-Pontificium Consilium pro Laicis), Sentencia definitiva de 22 de agosto de 1987, „Revista Española de Derecho Canónico” 125 (1988), s. 769-780 (Dalej cytowany jako: Tribunal Supremo de la Signatura Apostólica, Prot. N. 16890/84 CA z 22.08.1987); por. P. V. PINTO, *Diritto amministrativo canonico: la Chiesa, mistero e istituzione*, Bologna 2006, s. 387-517.

² Ponieważ nie było możliwe odnalezienie opublikowanego oryginału wyroku po łacinie w niniejszej publikacji zostało wykorzystane jego hiszpańskie tłumaczenie.

przerwało swoją aktywność i zostało rozwiązane przez nowy porządek prawny³.

W 1945 r. władza kościelna zdecydowała wskrzesić stowarzyszenie APF i powierzyć na nowo zgromadzeniu SN edukację dzieci w szkole. Na początku działalności stowarzyszenie APF nie miało statutu i regulaminu, jak również nie dysponowało środkami ekonomicznymi. Posiadało tylko niewielką sumę pieniędzy pochodzącą ze składek członkowskich.

W 1957 r. właściciel budynku szkoły, który wynajmowały siostry ze zgromadzenia TT zdecydował się go sprzedać. Stowarzyszenie APF razem z parafią kupiło budynek za sumę 325.000 peset, z których 275.000 peset pochodziło z parafii, a 50.000 peset od APF. Akt notarialny został sporządzony 27 września 1957 roku.

Ksiądz kanonik MC, w dniu 4 marca 1958 roku, przekazał parafii swoją posiadłość nazywaną „El Rincón”. W akcie darowizny była zawarta klauzula, że dochód z posiadłości lub z jej sprzedaży zostanie przeznaczony na budowę i działalność nowej szkoły w mieście, którą będą mieli w wieczystym użytkowaniu zakonnicy ze zgromadzenia SN, dopóki będą mieszkać i prowadzić działalność edukacyjną w mieście C1. W przypadku ich wyjazdu lub zaprzestania działalności edukacyjnej posiadłość miała przejść na własność parafii miasta C1⁴.

Stowarzyszenie APF, według pisemnej relacji ówczesnego proboszcza CM, mogło dysponować zyskiem z posiadłości „El Rincón”, która jako własność kościelna była podporządkowana odpowiednim normom prawa kanonicznego.

Pod koniec 1958 r. rozpoczęto budowę nowej szkoły, którą oddano do użytku w 1972 roku. Inwestycja do 1972 r. pochłonięła 5.289.000 peset, z których 2.783.923 peset pochodziło ze sprzedaży posiadłości „El Rincón”, a 275.000 peset z dotacji publicznej. Pozostałą sumę 2.500.303 peset pokryła parafia. Akt własności został sporządzony na parafię.

W 1961 roku sporządzono statut i regulamin stowarzyszenia APF, które w dniu 4 września 1961 roku zostały zatwierdzone przez biskupa diecezji A, na okres pięciu lat. Celem stowarzyszenia APF była działalność na rzecz chrześcijańskiego wychowania, poprzez pomoc rodzi-

³ Por. TRIBUNAL SUPREMO DE LA SIGNATURA APOSTÓLICA, Prot. N. 16890/84 CA z 22.08.1987, s. 769.

⁴ Por. tamże, s. 770.

com w wypełnianiu ich funkcji, formację duchową rodziców, obronę praw rodziców i Kościoła w sferze wychowania.

W art. 7 statutu widnieje zapis, że stowarzyszenie APF, jako organ parafialny, pracuje na rzecz istnienia, funkcjonowania i rozwoju szkół katolickich, a w szczególności szkoły prowadzonej przez zgromadzenie SN. Członkowie stowarzyszenia wpłacają miesięcznie dobrowolną składkę, nie mniejszą jednak niż 25 peset (art. 14).

W czwartym rozdziale statutu, który reguluje sprawy zarządzania, w art. 21 wymienia się zarządcę (hiszp. „consiliario”), którym zazwyczaj będzie proboszcz lub ten, kto go zastępuje. Posiada on władzę anulowania decyzji, które nie są zgodne z duchem regulaminu, z zachowaniem prawa rekursu do położonego hierarchicznego.

Dnia 15 stycznia 1962 roku proboszcz i przewodniczący stowarzyszenia APF, za zgodą ordynariusza, sporządzili umowę regulującą sprawy ekonomiczne, w szczególności dotyczące dóbr ruchomych i nieruchomości, które będąc własnością parafii są przeznaczone do realizacji celów stowarzyszenia.

Wśród ważniejszych postanowień należy wymienić:

- Druga klauzula: „Parafia pw. św. B. nabyła niektóre dobra, niżej wymienione, których celem jest realizacja formacji religijnej, moralnej, edukacyjnej dzieci, poprzez wybudowanie i utrzymanie szkoły katolickiej; cele, które stowarzyszenie APF jest zobowiązane zrealizować”⁵.
- W trzeciej klauzuli: Dobra nabyte przez parafię pw. św. B. na rzecz i rachunek stowarzyszenia APF są następujące: 1) Budynek przy ul. H de B n. 45, zgodnie z aktem notarialnym z dnia 27.09.1957 r.; 2) Posiadłość nazywana „El Rincón”, przekazana przez ks. kan. MC w dniu 04.03.1958 r.; 3) Działka budowlana przy ul. Sol n. 25, zgodnie z aktem notarialnym z dnia 20.12.1958 r.; 4) Suma zgromadzona na koncie w banku „Caja de Pensiones”⁶.
- Czwarta klauzula: Parafia uznaje, że dobra wymienione w klauzuli trzeciej, należą do stowarzyszenia APF, zgodnie z kan. 691

⁵ „La parroquia de Sta. B ha adquirido algunos bienes, que se detallarán cuyo destino es atender a la formación religiosa, moral y profesional de los niños de esta ciudad, mediante la construcción y sostenimiento de Colegios de la Iglesia, finalidad que la Asociación Católica de Padres de Familia de esta ciudad está encargada de llevar a cabo”. Tamże.

⁶ Por. tamże, s. 771.

KPK/1917. W związku z tym zobowiązuje się stowarzyszenie APF do użytkowania ww. dóbr zgodnie z celami stowarzyszenia, po uprzedniej autoryzacji biskupa diecezjalnego.

- W czwartej klauzuli: Parafia uznaje prawo stowarzyszenia APF do zarządzania dobrami wymienionymi w trzeciej klauzuli, zgodnie z kan. 697, 1521 § 1, 1523, 1525 KPK/1917. Zobowiązuje się parafię do zachowania ww. dóbr, a w przypadku ich sprzedaży, do uzyskania zgody stowarzyszenia APF i właściwego przełożonego.
- W ósmej klauzuli: Stowarzyszenie APF uznaje i przejmuje zobowiązania, które parafia zaciągnęła, aby zrealizować cele wymienione w 6-tej klauzuli odnoszącej się do szkół katolickich, jak również do poniesienia konsekwencji wynikających z przyjętych zobowiązań.

Dnia 19 marca 1964 r. podpisano umowę pomiędzy zgromadzeniem SN, proboszczem parafii C1 i przewodniczącym stowarzyszenia APF, w której powierzało się zgromadzeniu użytkowanie budynku przy ul. Sol n. 25. Parafia zobowiązała się do ukończenia budowy i pokrycia jej kosztów.

Zgodnie z obowiązującym prawem hiszpańskim (06.10.1972r.), powstało stowarzyszenie APA (Asociación de Padres de Alumnos). Otrzymało ono tylko zatwierdzenie ze strony państwa i cywilną osobowość prawną. Stowarzyszenie APA zastąpiło z biegiem czasu stowarzyszenie APF w administracji i utrzymaniu szkoły. APA wbrew władzy kościelnej wybudowało nowy budynek. Parafia nie uczestniczyła w kosztach tej budowy⁷.

Ponieważ stowarzyszenie APF przestało spełnić swoją funkcję i zostało wchłonięte przez stowarzyszenie APA, to ostatnie, zwróciło się do kurii diecezjalnej proponując rozwiązanie stowarzyszenia APF i podział dóbr w następujący sposób: 1) Budynek przy ul. Sol n. 25 (który zgromadzenie SN posiadało w wieczystym użytkowaniu) przejdzie na własność stowarzyszenia APA; 2) Budynek przy ul. H de B n. 45 będzie własnością parafii, ze zrzeczeniem się przez APF wszelkich roszczeń (List przewodniczącego stowarzyszenia APA z dnia 20 października do rady ekonomicznej diecezji).

Rada ekonomiczna diecezji i rada kapłańska jednogłośnie odpowiedziały, że nie jest wskazane przekazanie budynku na własność sto-

⁷ Na podstawie wyroku nie można ustalić, na której działce został wybudowany nowy budynek.

warzyszenia APA, ponieważ posiada ono jedynie cywilną osobowość prawną. Majątek przestałby być w ten sposób dobrem kościelnym⁸.

W tej sytuacji stowarzyszenie APF poprosiło kurię diecezjalną o zgodę na sprzedaż burmistrzowi miasta, budynku przy ul. H de B n. 45. Z uzyskanej sprzedaży stowarzyszenie spłaciłoby parafię (3.959.710 peset) i zostałyby wyremontowane sale lekcyjne w budynku przy ul. Sol (List z dnia 12.07.1982). Ekonom diecezji odpowiedział odmownie informując, że budynek nie jest na sprzedaż (List z dnia 29.07.1982).

Z relacji wnoszącego rekurs wynika, że parafia ustnie zaproponowała, aby przekazano jej budynek przy ul. H de B n. 45, jako pokrycie długu, które miało stowarzyszenie APF wobec parafii. Diecezja, jako rekompensatę, przekazałaby określoną sumę pieniędzy na rzecz stowarzyszenia APF. APF nie przyjęła tej propozycji oceniając ją, jako niewystarczającą.

Niezgoda w sprawie budynku przy ul. H de B n. 45 i w sprawie dóbr reklamowanych przez stowarzyszenie APF spowodowała konflikt i podział pomiędzy stowarzyszeniami APF i APA, jak również z parafią. To wszystko doprowadziło do podziałów wśród mieszkańców.

Uznając za zrealizowane statutowe cele stowarzyszenia APF, biskup diecezjalny po wysłuchaniu kolegium konsultorów, wydał 22 listopada 1982 dwa dekrety. Pierwszym dekretem rozwiązał stowarzyszenie APF, drugim deklarował, że budynek przy ul. H de B n. 45 jest własnością parafii C1.

Stowarzyszenie APF złożyło rekurs do biskupa, aby ten odwołał wydane dekrety rozwiązujące stowarzyszenie i deklarujące własność budynku na rzecz parafii. Prośba została jednak odrzucona. W związku z tym, 20 grudnia 1983 roku, prezydent stowarzyszenia APF, w oparciu o kan. 699 § 1 KPK/1917 złożył rekurs do Papieskiej Rady ds. Świeckich, przeciwko obu dekretem biskupa. Zarzucono biskupowi naruszenie kan. 1514 KPK/1917 poprzez zmianę woli zmarłego ofiarodawcy oraz nadużycie władzy na podstawie kan. 345 KPK/1917.

Na prośbę Papieskiej Rady ds. Świeckich biskup przedstawił swoje uwagi w liście z dnia 29 października 1983 r. Biskup stwierdza, że:

⁸ Por. TRIBUNAL SUPREMO DE LA SIGNATURA APOSTÓLICA, Prot. N. 16890/84 CA z 22.08.1987, s. 771-772.

sporny budynek był zakupiony przez parafię; stowarzyszenie APF było zawsze strukturą parafialną w służbie parafii; utworzenie stowarzyszenia APA jako struktury cywilnoprawnej spowodowało wchłonięcie APF i utratę jej charakteru katolickiego; dobra materialne, z wyłączeniem wybudowanych przez APA budynków, stanowią rekompensatę za długi jakie posiadało APF wobec parafii; dobra zachowały przeznaczenie, z jakim ofiarował je ich właściciel. Biskup podkreślił również, że umowa z 1962 r. straciła moc z powodu podpisania w 1967 r. nowej umowy oraz niemożności spłacenia przez stowarzyszenie APF długu wobec parafii. Na zakończenie biskup wskazuje racje pastoralne, które skłoniły go do rozwiązania stowarzyszenia APF.

Papieska Rada ds. Świeckich, listem z dnia 9 marca 1984 r., odpowiedziała przewodniczącemu stowarzyszenia APF: „Analiza akt pozwala uznać prawo stowarzyszenia [APF] do budynku przy ul. H de B n. 45, jako pełnoprawnego spadkobiercę tzw. pobożnych zapisów przeznaczonych na katolickie wychowanie młodzieży w mieście C1⁹”. W piśmie do biskupa wskazuje się, że: jest właściwsze, aby istniało dalej stowarzyszenie APF; należy sporządzić nowe statuty stowarzyszenia zgodne z aktualnym KPK; ww. statuty powinny zostać przesłane do Papieskiej Rady ds. Świeckich celem ich weryfikacji.

Tego samego dnia Papieska Rada ds. Świeckich przesłała do biskupa list następującej treści: „Ekscelencjo, w obszernej dokumentacji przedstawionej przez stowarzyszenie APF, znajduje się wiele wzmianek, że dobra wymienione w trzeciej klauzuli umowy pomiędzy parafią pw. św. B, a stowarzyszeniem APF (15.01.1962), zatwierdzonej przez ówczesnego ordynariusza, a w szczególności dom przy ul. H de B n. 45, należą do ww. stowarzyszenia”¹⁰.

⁹ „El estudio ha dado por resultado El reconocimiento de los derechos de la Asociación sobre casa-colegio de la calle H de B n. 45 bajo el título de plena administradora de las llamadas «pías voluntades» y donaciones ordenadas a la educación cristiana de la juventud de C1”. Tamże, s. 772.

¹⁰ „Le confesamos, Excelencia, que es difícil sustraerse a la fuerza de los muchos documentos presentados por la APF en los que diversas maneras viene a decirse que los bienes señalados en la cláusula 3º del contrato formulado entre el Párroco de Sta. B y la APF (15.1.1962), aprobado por el Ordinario de entonces, y en particular la casa-colegio de la calle H de B n. 45, pertenecen a dicha asociación”. Tamże, s. 772-773.

Odnosząc się do dziewiątej klauzuli Papieska Rada stwierdza: „Jak widać, zadanie APF jest pierwszorzędne, a zadanie parafii jest instrumentalne”¹¹.

Na zakończenie Papieska Rada ds. Świeckich deklaruje, że prawdziwym spadkobiercą ofiarowanych dóbr i uznanych jako pobożne zapisy, na rzecz katolickiego wychowania młodzieży, jest stowarzyszenie APF. Jedynym zadaniem parafii była ochrona działalności stowarzyszenia APF.

W piśmie Papieskiej Rady wskazuje się, że jest nieprawdą, iż parafia była pierwszym właścicielem dóbr rozumianych jako pobożne zapisy (kan. 1544 KPK/1917) i celem ich użytkowania posiłkowała się stowarzyszeniem APF. W sprawie chodzi o dobra ofiarowane na cele edukacyjne i powierzone całkowicie stowarzyszeniu APF, które realizowało te cele w miejscowości C1. Zdaniem Papieskiej Rady tak wynika z analizy różnych dokumentów przedłożonych w sprawie.

W odniesieniu do długu (ponad milion peset), które stowarzyszenie APF uznaje wobec parafii, według Papieskiej Rady, powinien on być spłacony proporcjonalnie do aktualnej wartości domu przy ul. H de B n. 45, która wynosi około dwudziestu milionów peset.

W tym, co dotyczy rozwiązania stowarzyszenia APF, Papieska Rada stwierdza, że biskup powinien rozważyć, czy nie jest korzystniejsze jej istnienie i ożywienie jej działalności. Mając przede wszystkim na uwadze, że stowarzyszenie takie jak APF, nie powołane i nie zatwierdzone przez władzę kościelną, tylko świeckie i niezależne, nie jest formalnym przedmiotem dekretu zniesienia. Stowarzyszenie, które powstało bez dekretu erygującego i zatwierdzającego, może istnieć, jeśli tego pragną jego członkowie, pomimo dekretu zniesienia.

Papieska Rada ds. Świeckich sugeruje przeprowadzenie całego postępowania od początku, tzn. nadanie nowego statutu stowarzyszeniu APF i wyraźne określenie relacji stowarzyszenia APA z parafią lub bezpośrednio z kurią diecezjalną. Nowy statut APF należy przedstawić do zatwierdzenia Papieskiej Rady.

Dnia 4 czerwca 1984 r. wiceprzewodniczący Papieskiej Rady ds. Świeckich napisał do biskupa list, w którym zaprasza go do wnikli-

¹¹ „Como se ve, la función de la APF es principal, la función de la Parroquia es instrumental”. Tamże, s. 773.

wego przestudiowania propozycji Papieskiej Rady, tak aby osiągnąć ostateczne rozwiązanie.

W odpowiedzi biskup diecezji A, listem z dnia 19 czerwca 1984 r., potwierdził swoją argumentację i nie zgodził się z propozycją Papieskiej Rady. Odpowiadając na pismo biskupa, wiceprzewodniczący Papieskiej Rady, w dniu 27 października 1984 r. przypomniał, że list z 9 marca 1984 r. nie jest tylko zwykłą opinią dykasterii, ponieważ organy Stolicy Apostolskiej nie są organami konsultacji, i zadeklarował, że decyzja jest definitywna.

Następnie deklarowano, że: obydwa dekrety Biskupa są nieważne; dom przy ul. H de B n. 45, ze sprawiedliwości i zgodnie z prawem kanonicznym należy do stowarzyszenia APF; stowarzyszenie APF powinno znaleźć środki, aby spłacić dług wobec parafii; jeśli stowarzyszenie APF chce istnieć i działać dalej, powinno przygotować nowe statuty i przedstawić je do weryfikacji Papieskiej Radzie ds. Świeckich.

Przeciwko decyzji Papieskiej Rady ds. Świeckich biskup przedłożył rekurs do Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, w dniu 5 grudnia 1985 roku. Po bezskutecznych próbach osiągnięcia polubownego rozwiązania przez przedstawicieli stron, Kongres w dniu 17 marca 1987 roku przyjął rekurs „do dyskusji przez Kardynałów”. Dnia 3 kwietnia 1987 roku określono formułę wątpliwości w następujący brzmieniu: „czy miało miejsce naruszenie postępowania określonego w prawie lub decyzji Papieskiej Rady ds. Świeckich z dnia 27 października 1984 roku, prot. n. 4718/81/S-61/F-23?”¹².

II

W części *in iure* wyroku znalazło się kilka wątków, które zostały podjęte z uwagi na złożoność sprawy. Na początku tej części decyzji ponens odwołuje się do kanonów KPK/1917, ponieważ wydarzenia, których dotyczy sprawa, miały miejsce podczas jego obowiązywania. Podstawowe normy prawne mające zastosowanie w rozwiązaniu sprawy zostały przedstawione w następujący sposób.

1. W tym, co odnosi się do prawa o stowarzyszeniach, autor wyroku przypomina dobrze znane rozróżnienie pomiędzy stowarzyszeniami kościelnymi i świeckimi. Kościelnymi są stowarzyszenia erygowane

¹² „¿Si consta de violación de la ley en el modo de proceder o en la decisión relativa al acto del Consejo Pontificio para los Laicos del 27 de octubre de 1984, prot. n. 4718/81/S-61/F-23?”. Tamże, s. 773-774.

lub przynajmniej zaaprobowane przez władzę kościelną. W kan. 686 § 1 KPK/1917 prawodawca stanowi: „Nie uznaje się w Kościele żadnego stowarzyszenia, które nie zostało erygowane lub przynajmniej zaaprobowane przez właściwą władzę kościelną”¹³. Tak erygowane stowarzyszenia posiadają osobowość prawną (kan. 687 KPK/1917) i mogą nabywać oraz administrować dobrami materialnymi w imieniu ordynariusza miejsca (kan. 691 § 1 KPK/1917); ich dobra stanowią majątek kościoła (kan. 1487 § 1 KPK/1917). Stowarzyszenia zaaprobowane nie posiadają osobowości prawnej (kan. 708 KPK/1917). Poprzez uzyskanie aprobacji ordynariusza miejsca, która wyraża się w zatwierdzeniu statutów, stowarzyszenie takie staje się kościelnym i podlega prawu kanonicznemu. Zatwierdzone stowarzyszenie zostaje podporządkowane Kościołowi, a Kościół staje się za nie odpowiedzialnym i nim się opiekuje¹⁴. W sensie ścisłym, skoro tego typu stowarzyszenia nie posiadają kościelnej osobowości prawnej, nie mogą posiadać dóbr materialnych. Niemniej jednak kanoniści przyznają im pewną zdolność posiadania majątku, tłumacząc to w różny sposób. W swojej publikacji Wernz-Vidal wyjaśniają, że dobra materialne stowarzyszeń formalnie nie erygowanych i poprzez to nie posiadających osobowości prawnej są dobrami stowarzyszenia, a nie członków; te dobra, w myśl kan. 1499 § 2 KPK/1917 nie są dobrami kościelnymi, niemniej poprzez ich przeznaczenie na pobożne cele stowarzyszenia są podmiotem troski ordynariusza w myśl kan. 1515 KPK/1917, która na mocy prawa jest wykonawcą wszystkich pobożnych rozporządzeń¹⁵.

Poza wymienionymi stowarzyszeniami – kontynuuje redaktor wyroku – erygowanymi lub zaaprobowanymi przez władzę kościelną i określanymi przez kanonistów jako kościelne, istnieją inne, nazywane świeckimi. Prawodawca KPK/1917 nie określa ich w ten sposób, jednak w kan. 684 KPK/1917 odnosi się do nich, stanowiąc o „stowarzyszeniach erygowanych lub przynajmniej popieranych przez Kościół”¹⁶.

¹³ „Nulla in Ecclesia recognoscitur associatio quae a legitima auctoritate ecclesiastica erecta vel saltem approbata non fuerit”. KPK/1917, kan. 686 § 1.

¹⁴ Por. TRIBUNAL SUPREMO DE LA SIGNATURA APOSTÓLICA, Prot. N. 16890/84 CA z 22.08.1987, s. 774; por. M. CORONATA, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, Taurini 1947, s. 890.

¹⁵ Por. TRIBUNAL SUPREMO DE LA SIGNATURA APOSTÓLICA, Prot. N. 16890/84 CA z 22.08.1987, s. 774; por. F. WERNZ, P. VIDAL, *Ius Canonikum*, t. 3, s. 514.

¹⁶ „... associationibus ab Ecclesia erectis vel saltem commendatis”. KPK/1917, kan. 684.

To, że w oparciu o kan. 686 § 1 KPK/1917 w Kościele uznaje się tylko stowarzyszenia erygowane lub zaaprobowane, nie oznacza, że nie dopuszcza się istnienia innych. Mogą istnieć, a nawet być popierane (kan. 684 KPK/1917), nie są jednak podporządkowane prawu kanonicznemu jako stowarzyszenia. Doktrynę, powszechną wśród autorów, zawiera dokument Stolicy Apostolskiej „*Corrienten*” z 13 listopada 1920 roku, wydany przez Świętą Kongregację Soboru (AAS 13/1921, s. 135-144).

Zdaniem ponensa różnica pomiędzy tymi dwoma rodzajami stowarzyszeń, kościelnymi i cywilnymi, nie pochodzi z realizowanych przez nie celów, ponieważ jedne i drugie mogą realizować cele do których odnosi się prawodawca w kan. 685 KPK (pobożność i dobroczynność), lecz z różnej relacji jaką mają z władzą kościelną. Stowarzyszenia kościelne mają w niej swoje źródło lub były formalnie zaakceptowane przez władzę eklezjalną i dlatego stały się kościelnymi. Pozostałe stowarzyszenia pochodzą z prywatnej inicjatywy wiernych i pomimo, że są popierane przez Kościół, nie stają się przez to stowarzyszeniami kościelnymi, lecz pozostają przy swoim świeckim charakterze. Władza kościelna nie interweniuje w ich powstanie, ani w ich działanie, aczkolwiek są one objęte troską Kościoła, tak jak wszyscy wierni¹⁷.

W odniesieniu do rozwiązania stowarzyszenia, kontynuuje kard. Castillo Lara, należy mieć na uwadze postanowienie kan. 699 § 1 KPK/1917. Jeśli istnieją ważne powody, ordynariusz miejsca, z zachowaniem prawa rekursu do Stolicy Apostolskiej, może rozwiązać stowarzyszenie¹⁸. Biorąc pod uwagę to, co zostało wyżej przedstawione, należy zauważyć: 1) Prawodawca w kanonach wymienia tylko stowarzyszenia erygowane. Na tej podstawie można wyciągnąć błędny wniosek, że biskup nie może rozwiązać stowarzyszenia, którego statuty zaaprobował. Zgodnie z ogólną opinią kanonistów biskup może rozwiązać te stowarzyszenia, zgodnie z zasadą prawną: „*omnis res, per quascumque causas nascitur, per easdem dissolvi-*

¹⁷ POF. TRIBUNAL SUPREMO DE LA SIGNATURA APOSTÓLICA, Prot. N. 16890/84 CA z 22.08.1987, s. 775.

¹⁸ „Ob graves causas et salvo iure recursus ad Apostolicam Sedem, potest loci Ordinarius suppressere non solum associationem a se vel a decessoribus suis erectam, sed etiam associationem ex apostolico indulto a religiosis erectam de consensus Ordinarii loci”. KPK/1017, kan. 699 § 1.

tur”¹⁹. 2) Oczywiście jest, że biskup nie może rozwiązać stowarzyszeń świeckich. 3) Prawodawca w KPK nic nie mówi o ważności powodów. Ich ocenę pozostawia ordynariuszowi miejsca. Błędna ocena sytuacji nie powoduje nieważności dekretu rozwiązującego stowarzyszenie, czyni go tylko niegodziwym i możliwym do unieważnienia przez Stolicę Apostolską²⁰.

2. W tym, co dotyczy kościelnych dóbr materialnych, ponens w dalszej części wyroku, definiuje niektóre rzeczywistości prawne, do których odnosi się spór. Pobożne zapisy to przekazanie dóbr materialnych na zbożne cele, które dotyczą dzieł religijnych lub charytatywnych. Przekazanie może się dokonać aktem *inter vivos*, jako darowizna lub aktem *mortis causa*, jako testament.

W wyroku nadmienia się, że przede wszystkim należy mieć na uwadze wolę darczyńcy, który przekazuje swoje dobra na cele pobożne i trzeba jego wolę uszanować administrując otrzymane dobra (kan. 1514 KPK/1917); wszystkie pobożne zapisy znajdują się w sposób szczególny pod władzą ordynariusza, ponieważ jest on wykonawcą wszystkich pobożnych rozporządzeń. Przez wizytacje powinien on czuwać, ażeby pobożne zapisy zostały wykonane. Ordynariusz ma prawo domagać się składania sprawozdań przez tych, którzy zarządzają pobożnymi zapisami, a których prawo określa jako wykonawcy delegowani (kan. 1515 §1, § 2 KPK/1917).

Dobra można ofiarować osobie lub z przeznaczeniem na określone dzieło, jak również przez spadkobiercę, osobę fizyczną lub prawną, na której spoczywa obowiązek zarządzania otrzymanym zapisem lub przekazania go komuś. Aby istniał spadkobierca musi rzeczywiście otrzymać dobra zgodnie z prawem²¹.

Jeśli przeznaczenie dóbr na cel pobożny czyni się na stałe – kontynuuje autor wyroku – wtedy mamy do czynienia z pobożną fundacją. Przez pobożne fundacje rozumie się dobra doczesne przekazane kościelnej osobie moralnej z obowiązkiem wieczystym lub długotrwałym,

¹⁹ TRIBUNAL SUPREMO DE LA SIGNATURA APOSTÓLICA, Prot. N. 16890/84 CA z 22.08.1987, s. 775; por. M. CORONATA, *Institutiones Iuris Canonici*, dz. cyt., s. 907; por. U. BESTE, *Introductio in codicem*, Colledgeville 1946, s. 470; por. A. VERMEERSCH, J. CREUSEN, *Epitome iuris canonici*, T. 1., Mechliniae 1949, s. 646.

²⁰ Por. M. CORONATA, *Institutiones Iuris Canonici*, dz. cyt., s. 907.

²¹ TRIBUNAL SUPREMO DE LA SIGNATURA APOSTÓLICA, Prot. N. 16890/84 CA z 22.08.1987, s. 776.

odprawiania Mszy świętych z rocznych dochodów albo sprawowania innych funkcji liturgicznych albo osiągnięcia w inny jeszcze sposób celów pobożnych (kan. 1544 KPK/1917). Do istoty pobożnej fundacji należy to, że majątek przekazuje się osobie moralnej (nie osobie fizycznej) i te dobra lub majątek przechowuje się przynajmniej przez długi czas. Dobra przekazane pod administrację kościelnej osoby prawnej są dobrami kościelnymi (kan. 1497 § 1, KPK/1917) i podlegają normom prawa kanonicznego dotyczącym ich administracji i alienacji.

III

W części *in facto* referowanego orzeczenia ponens aplikuje to, co przedstawił w obrębie motywów prawnych. Na początku odnosi się do dekretu rozwiązującego stowarzyszenie APF, a następnie podejmuje temat własności spornego budynku oraz wymogu przedstawienia statutów Papieskiej Radzie ds. Świeckich celem ich aprobaty.

1. Nawiązując do dekretu rozwiązującego stowarzyszenie ponens na początku skupia swoją uwagę na charakterze stowarzyszenia APF. Papieska Rada ds. Świeckich podważa ważność dekretu biskupa z tego powodu, że stowarzyszenie APF ma świecki charakter, a więc nie jest przedmiotem formalnego dekretu, który je rozwiązuje. Ponens nie zgadza się z tym stwierdzeniem.

Analiza początków stowarzyszenia, a przynajmniej jego ponowne powołanie do życia po wojnie domowej – zdaniem ponens – ma swoje źródło w inicjatywie i działaniu władzy kościelnej, w sposób szczególny proboszcza, a nie wyłącznie przez prywatną umowę wiernych (art. 1 statutow). Jak wynika bezpośrednio z samych statutow, były one zatwierdzone w sposób formalny przez biskupa diecezjalnego na okres pięcioletni, w dniu 4 września 1961 roku. Jeśli po upływie pięciu lat nie została odnowiona aprobata, nie oznacza to w żaden sposób negatywnej odpowiedzi władzy kościelnej, ani intencji stowarzyszenia do zmodyfikowania swojego charakteru. Kard. Castillo Lara uznaje to za zaniedbanie. Ponadto cele i struktura stowarzyszenia wskazują wyraźnie, że nie chodzi o stowarzyszenie czysto świeckie i prywatne. Można wskazać w tym miejscu np. na urząd i władzę sekretarza, którym normalnie jest proboszcz (zob. rozdział IV, w szczególności art. 21 statutow) oraz to, że działał on bardzo aktywnie, o czym świadczą sprawozdania. To wszystko pokazuje ścisłą relację i związek stowarzyszenia z władzą kościelną. W końcu przymiotnik „katolickie”

zawarty w statutach APF, nie jest przypadkowym wyborem zależnym od osądu osób prywatnych, lecz zakłada on działanie władzy kościelnej, tworząc w ten sposób szczególny związek pomiędzy nimi.

Podsumowując ponens stwierdza, że APF nie jest stowarzyszeniem świeckim, lecz było zatwierdzone przez Kościół na mocy kan. 686 § 1 KPK/1917 i w ten sposób stało się kościelnym ze wszystkimi konsekwencjami prawnym²². W statucie zostało ręcznie dopisane nad art. 1 zdanie: „wcześniej kanonicznie erygowane przez J.E. biskupa diecezjalnego”²³. Taki dopisek znajduje się we wszystkich egzemplarzach pochodzących z różnych źródeł i archiwów, które znalazły się w aktach sprawy. Jest to mocnym dowodem na autentyczność dopisanego ręcznie tekstu, najprawdopodobniej autorstwa proboszcza, który aktywnie uczestniczył w redagowaniu statutu. Charakter dopisanego tekstu jest bardzo zbliżony z charakterem pisma proboszcza. Nie odnaleziono jednak żadnego dokumentu, który dowodziłby erygowania stowarzyszenia. To prowadzi do domniemania, że było ono tylko zaaprobowane przez władzę kościelną.

2. Odnosząc się do dekretu znoszącego stowarzyszenie ponens weryfikuje możliwość rozwiązania stowarzyszenia APF przez biskupa diecezji A. Stowarzyszenie zaaprobowane przez właściwą władzę kościelną może być rozwiązane przez ordynariusza miejsca na mocy kan. 699 § 1 KPK/1917. Ordynariusz, po zasięgnięciu opinii rady kapłańskiej i kolegium konsultorów, wykonywał swoją władzę.

W ocenie kard. Castillo Lara nie można wątpić w ważność zniesienia stowarzyszenia, ani nie można przedstawić poważnych zarzutów przeciwko temu. Prawodawca w kan. 699 KPK/1917 wymaga „poważnych powodów”²⁴, lecz ich ocenę pozostawia ordynariuszowi. W niniejszej sprawie ocena przyczyn dokonana przez biskupa jest potwierdzona przez pozytywne *votum* najważniejszych organów kościoła diecezjalnego, rady kapłańskiej i kolegium konsultorów. Ponens przytacza dwa powody wskazane przez biskupa:

a) Stowarzyszenie APF spełniło swoją misję i zaprzestało swojej działalności. To stwierdzenie biskupa jest potwierdzone przez dokumenty stowarzyszenia APF pochodzące z okresu niepodejrzanego.

²² Por. tamże, s.777.

²³ „Prevía la erección canónica de la misma por el Exc.mo Sr. Obispo de la diócesis”. Tameże.

²⁴ Por. KPK/1917, kan. 699 § 1.

W projekcie umowy pomiędzy parafią pw. św. B w miejscowości C1 a stowarzyszeniem APF (dokument bez daty, zredagowany najprawdopodobniej w 1972 r.) stwierdza się wprost: „mając na uwadze, że stowarzyszenie APF spełniło swoją statutową misję wybudowania i utrzymania szkoły katolickiej w mieście...”²⁵. Potwierdza to również list z dnia 22 października 1979 roku przesłany przez stowarzyszenie APF do rady ekonomicznej diecezji A, w którym proponuje się rozwiązanie stowarzyszenia APF, którego misję względem kolegium prowadzonego przez zgromadzenie SN spełnia całkowicie stowarzyszenie APA. Ponadto wynika z dokumentacji dotyczącej kont bankowych („Caja de Ahorros y Monte de Piedad” i „Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros” Filia w mieście C1), że od 1978 roku nieznaczna suma pieniędzy (odpowiednio 68,44 peset i 27,12 peset) była na nich zdeponowana i od tego czasu nie zrealizowano żadnej operacji bankowej na kontach. Można to wyjaśnić w ten sposób, że zadanie wspierania kolegium przez stowarzyszenie APF realizowało stowarzyszenie APA.

b) Istniały także powody pastoralne (spory, konflikty, sprzeczki, oszczerstwa) które burzyły harmonię i jedność parafii, jak również relacje pomiędzy proboszczem i szkołą. Świadczy o tym opinia kolegium konsultorów, w której stwierdza się, że stowarzyszenie APF w mieście C1 powodowało wiele konfliktów i na przestrzeni lat stało się niewydolne do realizacji celów, do jakich zostało powołane²⁶. Ponens stwierdza, że jeśli biskup diecezjalny posiadał władzę nad stowarzyszeniem i oceniał powody, jako bardzo poważne, to nie można na tej podstawie argumentować nieważności jego dekretu.

3. Następnym zagadnieniem, którym zajmuje się ponens w wyroku jest sprawa własności spornego budynku. Papieska Rada ds. Świeckich skierowała do prezydenta APF, w dniu 9 marca 1984 r. pismo, które zawiera m. in. następującą treść: „Analiza akt pozwala uznać prawo stowarzyszenia [APF] do budynku przy ul. H de B n. 45, jako pełnoprawnego spadkobiercę tzw. pobożnych zapisów przeznaczonych na

²⁵ „Considerando la Asociación de Padres de Familia de C1 cumplida la misión que le señala su reglamento de construir y sostener un Colegio de la Iglesia en dicha población...”. TRIBUNAL SUPREMO DE LA SIGNATURA APOSTÓLICA, Prot. N. 16890/84 CA z 22.08.1987, s. 777.

²⁶ Por. tamże, s. 778.

katolickie wychowanie młodzieży w mieście C1²⁷. W dniu 27 października 1984 r. Papieska Rada ds. Świeckich zadeklarowała jako nieważny dekret znoszący stowarzyszenie APF i określiła, że budynek przy ul. H de B n. 45, ze sprawiedliwości i zgodnie z prawem kanonicznym należy do APF.

Rozstrzygnięcie Papieskiej Rady ds. Świeckich, w ocenie ponensa, jest pozbawione fundamentu prawnego, ponieważ w sprawie nie chodzi o pobożny zapis w myśl kan. 1544 KPK/1917. Budynek, o który toczy się spór, nie był przez nikogo ofiarowany, lecz parafia kupiła go za sumę 325.000 peset. Stowarzyszenie APF wniosło niewielką sumę 50.000 peset (15%). Ponadto APF nie było osobą moralną w Kościele, zauważa ponens, co wymagane jest przez prawodawcę w kan. 1544 KPK/1917, aby mogła powstać pobożna fundacja. Więcej, jeśli zgodnie z przypuszczeniem Papieskiej Rady ds. Świeckich było stowarzyszeniem świeckim (rzeczywistość, której się nie przyjmuje), w żaden sposób nie mogłoby administrować pobożną fundacją. Nie można uznać ogólnego założenia, że stowarzyszenie APF jest pełnoprawnym spadkobiercą tzw. pobożnych zapisów przeznaczonych na katolickie wychowanie młodzieży w mieście C1. Oprócz tego, że administracja nie była całkowita, ponieważ powinna być podporządkowana władzy biskupa (KPK/1917, kan. 1515 § 1), należy postawić pytanie, na jakiej podstawie APF otrzymała określenie „jedynego spadkobiercy” wszystkich pobożnych darowizn i ofiar na rzecz chrześcijańskiego wychowania. Jeśli w cytowanym domniemaniu Papieskiej Rady ds. Świeckich byłaby stowarzyszeniem świeckim, w jaki sposób parafia została pozbawiona swojego prawa i obowiązku do pracy na rzecz chrześcijańskiego wychowania oraz na jakiej podstawie takie prawo przyznano stowarzyszeniu niebędącemu kościelnym. Kompetencja stowarzyszenia APF mogła pochodzić tylko z mandatu parafii lub diecezji, które to mogą określać znaczenie i zakres tego mandatu.

Dokument, na którym opiera się domniemana własność domu przy ul. H de B przez stowarzyszenie APF – czytamy dalej w wyroku – jest prywatną umową pomiędzy parafią i APF, pochodzącą z dnia 15 stycznia 1962 r. Lista dóbr wymienionych w prywatnej umowie nie jest wystarczająca, aby zmienić właściciela dóbr, który został określony w dokumencie prawnym z 1957 roku. Należy również zauważyć,

²⁷ Tamże, s. 778; zob. przypis nr 8.

że w 1977 roku władza kościelna rozwiązała umowę z powodu niewypełnienia art. 8, ponieważ stowarzyszenie APF nawet w najmniejszym stopniu nie spłaciło długu, jaki miało względem parafii. Zawartą umowę należy oceniać na podstawie statutów, które określają charakter i cele stowarzyszenia.

W statutach stowarzyszenie APF określone zostało jako „organ parafialny” (art. 7), któremu powierza się: troskę o istnienie, funkcjonowanie i rozwój szkół katolickich, w szczególności szkoły prowadzonej przez zgromadzenie SN. Stowarzyszenie stanowiło niejako przedłużenie misji parafii w realizacji zadania katolickiego wychowania. Nie można twierdzić, tak jak czyni się w liście Papieskiej Rady ds. Świeckich, że cele stowarzyszenia w relacji do parafii są pierwszoplanowe, i rola parafii w tej materii jest tylko drugorzędna. Zdaniem ponensa należy uznać, że jest odwrotnie²⁸. Nieprzyznanie od początku własności dóbr nieruchomości stowarzyszeniu APF nie wynikało z jakiegoś problemu, jak brak osobowości prawnej, którą bez trudu mogło uzyskać, lecz ze świadomego i przemyślanego stanowiska proboszcza. Obawiano się, że stowarzyszenie, które nie jest organem kolegialnym, mogłoby wraz z upływem czasu zmienić swój charakter i swoją relację do Kościoła. Jednym słowem APF nie dawało wystarczających gwarancji. Dobra materialne były i powinny pozostać dobrami kościelnymi.

Nieprawdziwym byłoby stwierdzenie, czytamy następnie w wyroku, że stowarzyszenie APF było niepotrzebne. Wręcz przeciwnie. Pomimo skromnych możliwości pracowało, tak przy budowie szkoły (przy ul. H de B), jak również przy jej konserwacji i przy utrzymaniu zgromadzenia SN. Bardziej sprawiedliwe jest jednak wymaganie własności dóbr, należących do Kościoła, za które parafia zapłaciła większą część. Klauzulę kontraktu należy rozumieć w tym sensie, że dobra w nim wymienione były przeznaczone na edukację i powinny być administrowane przez stowarzyszenie APF, celem dokończenia budowy szkoły. Odnosi się to na pierwszym miejscu do działki „El Rincón” przekazanej przez kanonika MC, jak również do budynku przy ul. H de B n. 45 na podstawie woli parafii, która ją kupiła.

W rzeczywistości, zauważa redaktor wyroku, po ukończeniu budowy szkoły i w sytuacji gdy stowarzyszenie APF nie zapłaciło parafii

²⁸ Por. tamże, s. 779.

długu, który miało, wydaje się, że biskup słusznie swoim dekretem potwierdził własność budynku na rzecz parafii. Stowarzyszenie APF w projekcie kontraktu stwierdza: „oddać parafii pw. św. B w C1 dawny budynek szkoły przy ul. H de B n. 45, aby spłacić w ten sposób dług wobec parafii (dok. 41)”²⁹. Podobną propozycję wysunęło stowarzyszenie APA dla rady ekonomicznej w dniu 22 października 1979 (dok. 22), lecz rada nie zaakceptowała jej, ponieważ APA wymagało równocześnie, aby przekazać jej na własność szkołę przy ul. Sol.

4. Odnosząc się do stwierdzenia, w którym wymaga się, aby nowe statuty były przekazane Papieskiej Radzie ds. Świeckich, ponens nadmienienia, że przekracza to kompetencje Papieskiej Rady. Kompetentną władzą, która może erygować stowarzyszenie diecezjalne i może zatwierdzić jego statuty jest biskup diecezjalny, zgodnie z kan. 312 § 1, 3 KPK/1983, a nie Stolica Apostolska.

Biorąc wszystko powyższe po uwagę, stwierdza się w decyzji, że parafia pw. św. B w C1 jest prawowitym właścicielem, cywilnym i kanonicznym, prawnym i moralnym, budynku przy ul. H de B n. 45. W konsekwencji dekret biskupa diecezjalnego przyznającego własność budynku parafii jest ważny i poprawny.

Sentencja wyroku: na pytanie „czy zaistniało naruszenie prawa w postępowaniu lub w podjętej decyzji w dokumencie Papieskiej Rady ds. Świeckich z dnia 27 października 1984 r., Prot. 4718/81/S-61/F-23” należy odpowiedzieć twierdząco, tzn. miało miejsce naruszenie prawa w podjętej decyzji.

Podpisali: Aurelis Card. Sabattani (Prefekt), Bernardino Card. Gantin, Silvio Card. Oddi, Pedro Card. Palazzini, Mario Luis Card. Ciappi, Luis Card. Dadaglio, D. Simon Card. Lourdusamy, Rosalío J. Card Castillo Lara (Ponente), Eduardo Card. Gagnon, Alfonso M. Card. Stickler.

Rzym, w siedzibie Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, dnia 22 sierpnia 1987 roku.

IV

Zaprezentowany wyrok Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej c. Castillo Lara stanowi przykład wnikliwego rozpatrzenia

²⁹ „Ceder a la Parroquia de Sta. B de C1 la casa antiguo Colegio de Patronato de la calle H de B n. 45 para cubrir los préstamos pendientes con la parroquia”. Tamże, s. 779.

rekursu sądowo-administracyjnego wniesionego przez biskupa diecezjalnego przeciwko decyzji Papieskiej Rady ds. Świeckich.

W poszukiwaniu prawdy sędziowie musieli odwołać się do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku, ponieważ wydarzenia, które miały miejsce i podjęte wówczas decyzje bazowały na ówczesnym prawie kanonicznym.

Sprawa rozpatrywana przez Kolegium kardynałów jest złożona i składa się z dwóch głównych wątków. Pierwszy dotyczy zniesienia stowarzyszenia, a drugi rozstrzygnięcia kwestii własności budynku. Na szczególnie podkreślenie zasługuje wnikliwość ponensa w analizie zgromadzonego materiału dowodowego.

Zaprezentowany wyrok Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej stanowi interesujące studium i może posłużyć jako przykład rozstrzygania spraw na drodze postępowania administracyjnego. Będzie to gwarancją poszanowania praw wiernych i pozwoli uniknąć niepotrzebnych sporów na drodze rekursu hierarchicznego lub sądowo-administracyjnego.

***Violatio legis a la luz de la sentencia del Supremo Tribunal de la Signatura
Apostólica c. Castillo Lara, del 22 de agosto de 1987***

„Dos decretos del Obispo diocesano, uno suprimiendo una Asociación eclesiástica, y otro atribuyendo la propiedad de un edificio, desde el punto de vista canónico, a la Parroquia en la que estaba constituida la Asociación mencionada, llevan a ésta a interponer recurso ante el propio Obispo para que revoque ambos decretos. Rechazada la petición, la Asociación interpone recurso administrativo contra los dos decretos ante el Consejo Pontificio para los laicos. El Dicasterio romano, después de estudiar el asunto, declara nulos los dos decretos del Obispo: la Asociación no puede ser suprimida por el Obispo ya que es laical, y el edificio en cuestión considera que es propiedad de la Asociación. Ante la resolución del Consejo Pontificio el Obispo Diocesano interpone recurso ante la Sección Segunda de la Signatura Apostólica. Este Tribunal Supremo, en sentencia emitida por el Consejo de Cardenales, actuando de Ponente el Cardenal Castillo Lara, decide que los dos decretos del Obispo Diocesano son válidos y lícitos: la Asociación en cuestión, en efecto, es eclesiástica (aprobada y reconocida por la Iglesia) y no meramente laical, por lo cual puede ser suprimida por el Obispo; la casa en litigio fue comprada por la Parroquia y pertenece a ella y no a la Asociación, sin que, en modo alguno, la Asociación pueda considerarse administradora fiduciaria de pías voluntades y donaciones”³⁰.

³⁰ Tamże, s. 769.